

ça ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü rabbin istediğini hakkıyla yapandır. Mutlu olanlara gelince onlar da cennettir. Rabbin dilediği hariç gökler ve yer durdukça orada ebedî kalacaklardır. Bu bitmez, tükenmez bir lutuftur (Hûd 11/105-108). Burada "hiçbir kimse" ifadesiyle bütün insanlar birleştirildikten sonra kişiler bedbahtlar ve bahtiyarlar olmak üzere iki kategoriye ayrılmış, daha sonra bunlarla ilgili durumlar sırayla anılmıştır.

Türk edebiyatında cem', tefrik ve taksim sanatlarının bir arada bulunmasına "cem' maa't-tefrîk ve't-taksîm" denilmekte, bunun için Süleyman Paşa'dan şu örnek zikredilmektedir: "Leb-i yâre akik-i nâb dedim / Mu'teriz oldular bütün yâran // Dediler seng-pâre-i Yemen o / Bu ise gerd-i çeşme-i hayvan." Şair ilk mısradaki sevgilinin dudağını saf akikle birleştirerek cemetmiş, ikinci mısradaki itiraz üzerine onları birbirinden ayırmış, üçüncü ve dördüncü mısralarda birinin Yemen taşı, diğerrinin âb-ı hayâtтан bir zerre olduğunu belirtmek taksim cihetine gitmiştir (ayrıca bk. CEM').

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, III, 39, 41; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü's-Şinâ'ateyn* (nşr. Müfid M. Kumeyha), Kahire 1971, s. 452-455; Râdüyânî, *Tercü-mânü'l-belâğa* (nşr. Ahmed Ateş), İstanbul 1949, s. 64-70; Reşidüddin Vatvât, *Hadâ'îku's-sihr fi deká'iki's-şîr* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1362 hş., s. 74-77; Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-icâz fi dirâyeti'l-câz* (nşr. Bekrî Şeyh Emîn), Beyrut 1985, s. 294-296; Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm* (nşr. Naîm Zerkûr), Beyrut 1403/1983, s. 425-426; İbn Ebû'l-İsba', *Bedî'u'l-Kur'ân* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1392/1972, s. 313-314; İbnü'n-Nâzım, *el-Mişbâh fi'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'* (nşr. Abdülhamîd Hindâvî), Beyrut 1422/2001, s. 244-245; Şürûhu't-Telhîş, Kahire 1937, IV, 335-336, 341-345; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh* (nşr. M. Abdül Mün'im el-Hafâcî), Kahire 1400/1980, s. 505-507, 509; Yahyâ b. Hamza el-Alevî, *e'l-Turâzü'l-mütezzammîn li-esrâri'l-belâğa* (nşr. M. Abdüsselâm Şâhin), Beyrut 1415/1995, s. 466-468; Safiyüddin el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bedî'iyye* (nşr. Nesîb Neşâvî), Dimaşk 1403/1983, s. 167, 170; Teftâzânî, *el-Mu'tavvel*, İstanbul 1304, s. 333, 334, 335; İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb* (nşr. Selâhaddin el-Hevvârî), Sayda 1426/2006, II, 257-258; Mecdî Vehbe – Kâmil el-Mühendis, *Mu'cemü'l-muştalâhâtü'l-'Arabiyye fi'l-üğa ve'l-edeb*, Beyrut 1979, s. 64, 77; Bedevî Tabâne, *Mu'cemü'l-belâgati'l-'Arabiyye*, Riyad 1402/1982, I, 155-156; II, 637-638; M. Saîd Isbir – Bilâl Cüneydî, *el-Mu'cemü's-şâmil*, Beyrut 1985, s. 328, 402-403; Besyünî Abdülfettâh Besyünî, *'İtmü'l-bedî'*, Kahire 1408/1987, s. 93-99; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri-Belâgat*, İstanbul 1989, s. 287, 289; Ahmed Matlûb, *Mu'cemü'l-muştalâhâtü'l-belâgiyye ve tetavvürühâ*, Beyrut 1996, s. 397-398, 448-449.

İSMAİL DURMUŞ

TEFRİK

(التفريق)

Hâkim kararıyla
evliliğe son verilmesi anlamında
fıkıh terimi.

Sözlükte "iki şeyi birbirinden ayırmak" anlamındaki tefrik, fıkıhta kadının mahkemeye başvurması üzerine hâkim kararıyla evliliğe son verilmesini yani kazâi boşanmayı ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm'de "feraka" fiili ve türevleri birçok yerde sözlük mânasıyla, bir yerde de "eşleri birbirinden ayırmaya çalışmak" anlamında geçer (el-Bakara 2/102; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "frk" md.). Hadislerde tefrik kelimesi ve türevleri liân yapan eşleri ayırma ve sözlük mânasıyla pek çok yerde kullanılır (Buhârî, "Talâk", 30; Müslim, "Li'ân", 3; Wensinck, *el-Mu'cem*, "frk" md.). Hulefâ-yi Râşidîn döneminde iktidarsızlık vb. sebeplerle tefrik hükmünün verildiği bazı uygulamalara rastlanmaktadır. Hz. Ömer bir yıl süre tanıdıktan sonra iktidarsızlık yüzünden tefrik hükmü vermiş ve bunu bâin talâk saymıştır. Hz. Ali ve İbn Mes'ûd'dan benzer rivayetler nakledilmiştir. Fıkıh kitaplarında tefrik kelimesi "kazâi boşanma" anlamında yaygın biçimde geçmektedir.

Sebepleri. Fıkıhta talâk genelde kocanın tek taraflı irade beyanıyla evlilik birliğine son vermesi şeklinde anlaşıldığından ve bu hakkın kullanımına yasal anlamda ciddi bir engel de getirilmediğinden mahkeme hükmüyle evlilik birliğinin sona ermesini isteme kadına ait bir hak olarak görülür. Evliliğin iradî olarak sona erdirilmesinde kadına ve hâkime söz hakkı tanınması bir bakıma talâk yetkisinin kocaya tanınması ilkesiyle çeliştiği için kadının hangi durumlarda tefrik isteyebileceği ve hâkimin tefrike yetkili olup olmadığı İslâm hukukçuları arasında tartışılmıştır. Hanefîler ve kısmen Şâfiîler, talâkın kocaya ait bir hak olduğu ilkesine ağırlık vererek kadının tefrik isteme ve hâkimin tefrike hükmetme imkânını epeyce sınırlı tutmuşlardır. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde ise kadının mağduriyetini önlemek amacıyla bu konuda kadına ve hâkime oldukça geniş yetki verildiği görülür. Osmanlı Devleti'nde 1917'de çıkarılan Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde ve ardından birçok İslâm ülkesinde bu alanda yapılan yasal düzenlemelerde Mâlikî ve Hanbelî mezhebinin görüşü tercih edilmiş ve uygulama daha çok bu yönde olmuştur.

Fakiherin üzerinde durduğu tefrik sebepleri şunlardır: 1. Hastalık ve bedenî ku-

surlar. Bu çerçevede cinsel ilişkiye engel olabilecek hastalıklarla eşler arasında nefrete sebebiyet verecek ayıplar ele alınmaktadır. İbn Hazm ve Şevkânî'ye göre Kur'an ve Sünnet'te delil bulunmadığından kadın evlilik akdinden önce mevcut olsun veya olmasın eşindeki hastalık ve kusurlar sebebiyle tefrik talep edemez. Kâdî Şüreyh, İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû Sevr ve İbn Kayyim el-Cevziyye gibi âlimlere göre ise kadın her türlü hastalık ve bedensel kusuru gerekçe gösterip boşanma talebinde bulunabilir; çünkü hastalık ve kusurların mevcudiyeti eşler arasında sevginin oluşmasına ve evliliğin hedeflerinin gerçekleşmesine engel teşkil eder. Çoğunluğa göre bu hak belirli hastalıklar ve fizyolojik kusurlarla sınırlıdır ve cinsel ilişkiye engel olan hastalıklar bunların başında gelir. Erkeğin iktidarsızlığı halinde bu durumun düzelebileceği düşüncesiyle kocaya bir yıl süre verilir. Bu süre içerisinde düzelme gerçekleşirse dava düşer; aksi takdirde kocadan eşini boşaması istenir. Koca bundan kaçınırsa kadının talebi üzerine hâkim eşleri ayırır. Kadında cinsel ilişkiye engel hastalıkların bulunması durumunda Hanefîler'e göre erkek karısını boşamak suretiyle mâruz kaldığı zararı giderme imkânına sahiptir, dolayısıyla hâkimden tefrik talep edemez. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre ise eşinde kusur bulunan erkek de hâkimden tefrik isteyebilir. Cinsel ilişkiye engel olmamakla beraber eşlerin birbirinden nefret etmesine yol açabilecek cüzzam ve akıl hastalığı gibi durumların kocada bulunması halinde Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre kadın ayrılma isteğinde bulunamaz, İmam Muhammed'e göre ise bulunabilir. Bu hastalıklar yüzünden kadın boşanma talep ettiğinde hastalığın geçmesi ümidi varsa hâkim bir yıl süre tanır. Bu süre içerisinde hastalık iyileşirse tefrike mahal kalmaz. Hastalık iyileşmediği, koca da boşamaya yanaşmadığı takdirde kadının talebinde ısrar ederse hâkim eşleri ayırır. İyileşmesi umulmayan hastalıktan dolayı ise hemen eşler ayrılır. Körlük, sağırılık ve topallık gibi kusurlardan birinin kocada bulunması tefriki gerektirmez. İmam Muhammed akıl hastalığı, baras ve cüzzamın yanında kadının tefrik talebinde bulunabileceği hastalıklara aklî ve cinsel hastalıklarla cilt hastalıklarını da ilâve etmektedir. Bu görüş 1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde benimsenmiştir. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre eşlerden birinde cüzzam, akıl hastalığı vb. nin görülmesi halinde dilerlerse evliliği devam ettirirler veya erkek kendi tasarrufuyla, kadın hâki-

TEFRİK

me başvurarak ayrılma yolunu tercih edebilirler. Ancak kadının akid esnasında ayıpların mevcudiyetini bilmemesi ve öğrendikten sonra buna razı olmaması gerekir. İbn Kayyim el-Cevziyye'ye göre eşlerden birinde körlük, kısırlık, dilsizlik, topallık, sağırılık, elin ve ayağın kesik olması gibi kusur ve hastalıkların varlığı durumunda tefrik talebinde bulunmak câizdir. Hanefiler'den İbnü'l-Hümâm ve Mâlikîler'den Muhammed b. Abdullah el-Haraşî'ye göre kocasının kısırlığı halinde kadının hâkimden tefrik talep etmesi mümkün değildir. Kâdî Şüreyh, İbn Şihâb ez-Zührî, Süfyân es-Sevrî, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye gibi âlimler ise kadının bu durumda tefrik talebinde bulunabileceği görüşündedir.

2. Gaiplik. Kocanın uzun süre kendisinden ayrı kalmasından dolayı zarar gören veya iffetini koruma endişesi içine giren kadın Hanefî, Şâfiî, Zâhirî ve Ca'ferîler'e göre hâkimden tefrik talep edemez. Eğer kocanın yeri biliniyorsa hâkim o beldenin hâkimine yazı yazarak kocayı nafaka vermeye mecbur eder, bilinmiyorsa emsalleri ölünceye kadar beklenilmesi gerekir. Mâlikî mezhebinde, kocanın ilim ve ticaret gibi meşrû bir sebeple ve nafakayı karşılayacak mal bırakarak da olsa evi terketmesi halinde kadının tefrik talebinde bulunabileceği kabul edilir. Hanbelîler'e göre koca ilim tahsili, ticaret, çalışma, askerlik ve cihad gibi meşrû mazeretler dolayısıyla evinden ayrılmışsa kadın tefrik talep edemez, bu ayrılık bir mazerete dayanmıyorsa talepte bulunabilir. Tefrik isteyebilmek için gerekli asgari gaiplik süresi hususunda ihtilâf vardır. Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe göre bir yıl, Hanbelîler'e göre altı ay kocasından ayrı kalan kadın tefrik isteyebilir. Hanefîler'in görüşlerinin kadına zarar vereceği düşüncesinden hareketle, Osmanlı Devleti'nde 1916'da sâdir olan irâde-i seniyye ile kocası altı ay veya daha fazla süre nafaka bırakmadan gaip olan kadına tefrik hakkı tanınmıştır. Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nin 126. maddesi de bu yönde düzenlenmiştir. Fakihler, hayatta olup olmadığı bilinmeyen kişinin savas ve tehlike şartlarının bulunmadığı durumlarda -akranlarının yaş ortalamasına veya altmış iki ile 120 arasında değişen yaş kriterlerine göre- hayatından ümit kesilmedikçe hükmen ölümüne karar verilemeyeceği hususunda birleşmiş, ancak karısının böyle uzun süre beklemesinden doğabilecek zararları ele alırken iki eğilim ortaya çıkmıştır. Hanefîler'in temsil ettiği eğilime göre bu dönemde nikâhın feshine ka-

rar vermek evliliğin devamını kabul etmekten daha az sakıncalı değildir; Mâlikîler'in temsil ettiği eğilime göre ise mâkul bir süre beklemenin ardından eşin talebi üzerine hâkim tarafından evlilik sona erdirilebilir (ayrıca bk. MEFKÜD).

3. Hapis. Hapse mahkûm olan kimsenin karısı, hapis müddeti uzun da olsa Hanefî ve Şâfiîler'e göre hâkimden tefrik talebinde bulunamaz. Zira bu hususta şer'î bir delil yoktur. Kadının zarar görmemesi ilkesine dayanan ve hapislikle gaiplik arasında benzerlik kuran Mâlikîler'le Hanbelîler'den İbn Teymiyye'ye göre üç yıl veya daha fazla bir süre hüküm giyen erkeğin karısı bir yıl geçtikten sonra tefrik talebinde bulunabilir; bu açıdan bakıldığında isteyerek evi terkedenle esaret veya zorla götürülme gibi sebeplerle karısından ayrı kalan arasında fark yoktur. Hapsin üzerinden bir yıl geçtikten sonra hâkim kocayı haberdar etmeden ve bir süre belirlemeden aralarını ayırır.

4. Nafaka sağlayamama. Koca ekonomik gücünün zayıflığı sebebiyle karısının nafakasını sağlayamıyorsa Hanefîler'e göre kadın hâkimden tefrik talebinde bulunamaz. Hanefîler, bu hususta kişinin ancak gücü nisbetinde yükümlü tutulduğunu bildiren (et-Talâk 65/7) ve darda olana mühlet verilmesini isteyen (el-Bakara 2/280) âyetlerle Hz. Peygamber'in kocanın fakirliği yüzünden tefriğe hükmettiği bir davanın bilinmemesini delil gösterir. 1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde bu konu Ebû Hanife'nin görüşüne uygun biçimde düzenlenmiştir. İbn Hazm'a göre de koca fakirliği sebebiyle nafakayı ödeyemeyecek durumda ise kadının nafakasını temin etmekle mükellef değildir; hatta kadın zenginse kendi nafakasıyla birlikte kocasının nafakasını da sağlamak durumundadır. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre kocanın nafaka vermektен âciz kalması halinde kadın hâkimden tefrik talebinde bulunabilir. Hâkim, gerekli tahkikatı yaptıktan sonra gerçekten nafaka borcunun tamamen yerine getirilmediği veya tahsilinde güçlük çekildiği sonucuna varırsa boşamaya hükmeder ve eşlerin arasını ayırır. Zira Kur'an'da kocaya ya iyilikle tutma ya da güzellikle bırakma emredilmektedir (el-Bakara 2/229); koca karısına nafaka vermediğinde onu iyilikle tutmuş sayılmaz. Kadın nikâh akdi esnasında kocanın fakirliğini biliyor idiyse Mâlikîler'e göre tefrik talep edemez. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre nafakaya ihtiyaç zamana göre değişiklik arzettiğinden bir vakitte fakirliğe rıza gösterilmesi bunun bütün vakitlerde ge-

çerliliğini koruduğu anlamına gelmez. İbn Kayyim'e göre ise kadın ancak, koca fakirliğini gizlemiş ve kendini varlıklı göstermişse tefrik talebinde bulunabilir.

5. Şiddetli geçimsizlik. Kocanın kötü söz ve davranışlarıyla karısına zarar vermesi, haksız yere ondan ayrı yaşamaması, onu Allah'ın yasakladığı bir fiili yapmaya zorlaması, içkiye ve kumara düşkünlük gibi kötü alışkanlıklara sahip olması durumunda kadın Hanefîler'e, Şâfiîler'in iki görüşünden birine ve Ahmed b. Hanbel'den yapılan iki rivayetten birine göre hâkimden tefrik talep edemez. Zira kadın, hâkimden kocasının cezalandırılmasını ve onu arzu edilmeyen davranışlarından vazgeçirmesini isteyebilir. Sonuç alınmaması halinde hukuken yapılabilecek bir şey yoktur. Mâlikîler'e, Şâfiîler'in diğer görüşüne, Ahmed b. Hanbel'den gelen diğer rivayete ve Evzâî'ye göre bu durumlarda kadın kocasının cezalandırmasını veya aralarını ayırmasını isteyebilir. Kadının bu yöndeki iddialarını iki şahitle ispat etmesi veya kocasının ikrar etmesi halinde hâkim aralarını ayırır; aksi takdirde dava reddedilir. Kadın zarara uğradığını ispat edememekle birlikte yeniden mahkemeye başvurup tefrik talebinde ısrar ederse hâkim iki tarafın ailesinden birer kişiyi hakem tayin eder. Hakemler gerekli araştırmayı yaparak eşleri uzlaştırmaya çalışırlar. Bu mümkün olmazsa ve kocanın kadına zarar verdiği kanaat getirilirse boşamaya, kadın kusurlu görülürse muhâleaya hükmederler; geçimsizliğin her ikisinden kaynaklandığı sonucuna ulaşırlarsa mehrin bir kısmı karşılığında aralarını tefrik ederler. Hakemler ittifak edemezse hâkim bir başka hakem heyeti belirler. 1917 tarihli Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi eşler arasında geçimsizliğin varlığı durumunda hakemlerin boşama yetkisini kabul etmiştir.

Bunların dışında kocanın karısıyla cinsel ilişkide bulunmama yemin etmesi, ona zina isnat edip bunu dört şahitle ispat edememesi ve bir organını aralarında ebedî evlenme engeli olan bir kadının mahrem bir organına benzeterek onu kendisine haram kılması özel hükümlere bağlanmış olup bu durumlarda hâkimin eşlerin arasını ayırması gündeme gelebilmektedir (bk. İLÂ; LİÂN; ZİHÂR). Tefrik kararıyla Hanefî ve Mâlikîler'e göre bir bâin talâk meydana gelmiş olur. Zira hâkim koca adına boşama işlemi yapmış sayılır; ayrıca tefrikten maksat mevcut zararı önleme olduğundan bu amaç ancak bâin talâkla gerçekleştirilir. Şâfiî'ye ve Ahmed b. Hanbel'e göre kadının isteğiyle gerçekleştirildiği

için bu ayrılık talâk sayılmayıp fesih kabul edilir. Bu görüş ayrılığının önemi talâk sayısının eksilip eksilmemesinde görülür.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hüccce 'alâ ehli'l-Medîne* (nşr. Seyyid Mehdi Hasan el-Kilânî), Haydarâbâd 1385-90/1965-71, III, 325, 442-445; IV, 49-50; Şâfiî, *el-Üm* (nşr. M. Zühri en-Necâr), Beyrut 1393, V, 168, 221-222, 256; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-Azâmî), Beyrut 1972, VI, 253-255; Sahnûn, *el-Müdevenne*, II, 213, 214, 264, 266, 448; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, X, 58, 59, 62, 95, 110; XI, 63, 248; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1353, VII, 469; Bâcî, *el-Müntekâ*, Beyrut 1403/1983, IV, 131-132; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 101-102, 190; Kâsânî, *Bedâ'i'*, II, 322-323, 327; III, 162, 244; VI, 196; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, II, 11, 23-27, 182; III, 323-329; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, II, 42-44, 50, 81, 84, 100-101; İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, VII, 579-580, 582, 604-607; VIII, 131-133, 165-167, 545; IX, 131-132, 243, 248; Osman b. Ali ez-Zeylâi, *Tebyünü'l-ḥakâ'ik*, Bulak 1313, III, 54-55, 190, 310; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, V, 183, 511-522; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-ḥilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fiki), Kahire 1377/1957, IX, 251; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* (Bulak), III, 264, 329; IV, 42, 111, 128, 336-337; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, IV, 128-129, 135, 137, 214, 313; Şirbinî, *Muḡni'l-muḥtâc*, III, 202, 259-261, 380, 442, 445; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, Beyrut 1404/1984, VI, 308-310, 314; VII, 78-80; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, I, 523, 525; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerḥu Muḥtaşan Halil*, Beyrut, ts. (Dârü Sâdir), III, 74; IV, 149-155, 197; Derdîr, *eş-Şerḥu'l-kebir* (Desûki, *Hâşiyye 'ale's-Şerḥi'l-kebir* içinde), Kahire 1303, II, 519; M. Ebû Zehre, *el-Aḥvâlü's-şahşiyye*, Kahire 1377/1957, s. 246-247, 350, 362, 366-368; Necib el-Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû'*, Kahire 1958, XVII, 272; XVIII, 267, 271; Bedrân Ebû'l-Ayneyn Bedrân, *el-Fikḥü'l-mukâren li'l-aḥvâli's-şahşiyye*, Beyrut, ts. (Dârü'n-nehdati'l-Arabîyye li't-tibâa ve'n-neşr), I, 444, 447, 449; Ömer Ferruh, *İslâm Aile Hukuku* (trc. Yusuf Ziya Kavakcı), İstanbul 1969, s. 139-140, 186; Zekiyyüddin Şa'bân, *el-Aḥkâmü's-şer'iyye fi'l-aḥvâli's-şahşiyye*, Beyrut 1978, s. 482; Hamza Aktan, *İslâm Aile Hukukunda Boşanma ve Yorumu*, Erzurum 1982, s. 4, 8; M. Mustafa Şelebî, *Aḥkâmü'l-üstre fi'l-İslâm*, Beyrut 1983, s. 587, 601-602, 608, 613-614; Abdülazîz Âmir, *el-Aḥvâlü's-şahşiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye fikḥen ve kazâ'en: ez-Zevâc*, Kahire 1404/1984, s. 355; Mustafa es-Sibâi, *el-Mer'e beyne'l-fikḥ ve'l-kânûn*, Beyrut 1985, s. 138-141; Bilmen, *Kamus*², II, 317, 355; M. Âkif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985, s. 43, 46, 116-117, 146-148, 202, 230-231; Abdülvehhâb Hallâf, *Aḥkâmü'l-aḥvâli's-şahşiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Küveyt 1410/1990, s. 164-165, 267; Mevdûdî, *İslâm'da Aile Hukuku* (trc. Memiş Tekin), Konya 1990, s. 35, 132-141; Ali Bardakoğlu, "Hukukî ve Sosyal Açından Boşanma", *Türk Aile Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, I, 203; Hasan Güleç, "Tefrik", *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İstanbul 2006, IV, 1992-1995.

H. İBRAHİM ACAR

TEFRİKA

(التفرقة)

Sâlikin cem' halinden ayrılıp halk ile Hakk'ı birbirinden ayrı varlıklar olarak görmesi anlamında tasavvuf terimi; cem'iyetin karşıtı (bk. CEM'; CEM'İYYET).

TEFRİKA

(التفرقة)

Dinî, fikrî veya siyasî birliğin parçalanması.

Sözlükte "ayırma, ayırt etme, parçalamaya; dağılma, parçalanmışlık" anlamlarındaki tefrika terim olarak belirli bir dinî, fikrî veya siyasî birliğe sahip insan topluluklarının bölünüp parçalanmasını, fırkalara ayrılmasını ifade eder. Tefrikanın karşıtı vahdet / cemâattir. Tefrika, "görüş ayrılığına düşme" anlamına gelen ihtilâfla yakından ilişkilidir. İhtilâf bazı durumlarda tefrika ile eş anlamlı gibi kullanılsa da genelde fikir ayrılıklarını belirtir. Dinî yorumlarda ortaya çıkan görüş farklılığı derinleşerek sosyal ve siyasal parçalanmalara yol açabilir; bunun aksine sosyal ve siyasal çekişmeler şiddetlenip dini yorumlamada kalıcı ihtilâflara ve ayrışmalara götürebilir. Naslarda dinin aslı yapısını ve ümmetin bütünlüğünü bozacak her türlü parçalanma yasaklanmakla birlikte en tehlikeli olanı, geçmiş ümmetlerde görüldüğü gibi fikrî ve siyasî bölünmelerin dinde kalıcı firkalaşmalara, bunun da dinî metinlerin ve hükümlerin tahrifine yol açmasıdır. Dinde tefrika ve ihtilâfin sebebi, vahiyle gelen bilgilere muhalefet edip nefsanî arzulara uyma ve taşuknluk yapma (bağy) şeklinde ifade edilir (el-Bakara 2/90, 213; Âl-i İmrân 3/19; eş-Şûrâ 42/14). Tasavvufta tefrika iki anlamda kullanılır. İlkinde cem' halinin ziddini ve kulun cem' halinden ayrılıp kendi benliğine dönmesini, ayrı ayrı varlıkları görmesini, ikincisinde cem'iyet halinin karşıtı ve maddî kaygılar sebebiyle insanın huzursuz olmasını ifade eder.

Kur'an-ı Kerim'de tefrika kelimesinin türevleri hem sözlük hem terim anlamında birçok âyette geçmektedir (meselâ bk. Âl-i İmrân 3/105; eş-Şûrâ 42/14; el-Beyyine 98/4). Ayrıca ihtilâf kavramı yanında "nizâ" kökünün türevleri de benzer mânâda kullanılır (Âl-i İmrân 3/152; el-Enfâl 8/46; Tâhâ 20/62). Kur'an'da insanların tek bir topluluk (ümme) halinde iken inanç ayrılığına düştükleri (el-Bakara 2/213), özellikle

Ehl-i kitabın kendilerine ilim geldikten sonra nefsanî arzularına uyarak hak yoldan saptığı (el-Bakara 2/253; Âl-i İmrân 3/19; el-Câsiye 45/17) belirtilir. Parçalanıp bölünmenin dinî tebliğin ortadan kalkmasına yol açacağı ifade edilerek geçmiş ümmetlerden örnekler verilir (er-Rûm 30/32; ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/105; el-En'âm 6/159). İsrâiloğulları'nın dinleri konusunda ayrılığa düşmelerini eleştiren ifadelerin ardından, "Sonra da seni din konusunda bir şeriat sahibi kıldık; sen ona uy, bilmeyenlerin arzularına uyma" (el-Câsiye 45/18; ayrıca bk. el-Mâide 5/48) buyrulur. Başka bir âyette, "Hep birlikte Allah'ın ipine sınıksız sarılın; parçalanıp bölünmeyin" (Âl-i İmrân 3/103) buyrulur müslümanların dinî ilkeler ve Hz. Peygamber'in sünneti etrafında toplanmaları emredilir (ayrıca bk. el-En'âm 6/153; el-Enbiyâ 21/92; el-Mü'minûn 23/52). Üzerinde birleşmesi gereken hususlar inanç esasları ve amelî hayatın temel kurallarıyla ilgili hükümlerden oluşur; bunlar Kur'an'da "hak din, hüdüdullah, Allah'ın hükmü, şeriat" tabiriyle, hadis ve fıkıh kaynaklarında ayrıca "sünnet-i nebeviyye" terkihiyle ifade edilir. Kur'an'da toplumun inanç, ahlâk ve davranış esasları ortaya konmuştur (el-Bakara 2/285; el-En'âm 6/149-153; el-İsrâ 17/23-39). Müminlerin kardeş olduğu dile getirilirken (el-Hucurât 49/10) tevhid inancı ve din ilkeleri hususunda ayrılığa düşülmemesi, siyasal birliğin ve barışın korunması istenir (el-Enfâl 8/46). Müminlerden iki grubun birbiriyle savaşması durumunda aralarında barışın tesis edilmesi, aksi halde haksızlıkta direnip barışa yanaşmayan tarafla Allah'ın emrine boyun eğinceye kadar savaşılması emredilir (el-Hucurât 49/9; Şevkânî, V, 73).

Hadislerde de tefrika kınanır, müslümanların birlik halinde bulunmaları hususu vurgulanır: "Birbirinizi kıskanmayın, alışverişte birbirinizi aldatmayın, birbirinize düşmanlık beslemeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, birinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmayın; ey Allah'ın kulları kardeş olun! Müslüman müslümanın kardeşidir; ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz, onu küçük görmez" (Müslim, "Birr", 32); "Müminler bir binanın tuğlaları gibi birbirine bağlıdır" (Müslim, "Birr", 65); "Müslümanlar birbirini sevmede ve korumada bir vücudun organları gibidir. Vücudun herhangi bir organı rahatsızlanırsa diğerleri de bu yüzden ateşlenir, uykusuz kalır" (Buhârî, "Edeb", 27; Müslim, "Birr", 66). Hadislerde cemaat kelimesi "namaz kılmak üzere bir araya gelen topluluk" şeklindeki fik-